

લોકભારતી લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્ર - સાણોમચરા
ગુજરાતના લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રો માટેનું સંસાધન કેન્દ્ર
વાર્ષિક અહેવાલ જાન્યુઆરી-ડિસેમ્બર(૨૦૧૮)

1973 થી વિજ્ઞાનના પ્રસાર-પ્રચાર માટે કાર્યરત એવા લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્ર દ્વારા સમગ્ર ગુજરાતમાં અને ખાસ કરીને આસપાસના 50 ગામોમાં વિજ્ઞાન શિક્ષણ, ઉર્જા, ખેતી, ગોપાલ, ખગોળ, તાલીમ કાર્યક્રમો અને અંધશ્રદ્ધા-વહેમ મૂક્તિના કાર્યક્રમો ચલાવાઈ રહ્યા છે. સૌરાષ્ટ્રમાંસ્થપાયેલ લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રોનું માર્ગદર્શન પણ અહીંથી થાય રહ્યું છે. 2005 થી 2009 સંપૂર્ણ સ્વચ્છતા અભિયાન (T.S.C.)ની શિહોર તાલુકાની જવાબદારી આ કેન્દ્રને સોપાઈ હતી. આજે આ કેન્દ્રમાં નિયમિત રીતે વિદ્યાર્થીઓ, શિક્ષકો અને તાલીમાર્થીઓ તેમજ ગ્રામજનો લાભ લઈ રહ્યા છે. 2015 થી સમગ્ર ગુજરાતનાં લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રો માટેના સંસાધન કેન્દ્રની જવાબદારી આ લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રને સોપવામાં આવી છે.

હેલાં પાંચવર્ષથી દર્શક લોકગંગા કાર્યક્રમ આ કેન્દ્ર દ્વારા ચલાવાઈ રહ્યો છે. સમગ્ર ગુજરાતમાં પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ ને કેન્દ્રમાં રાખીને 14 જેટલી N.G.O.ની આસપાસની પ્રાથમિક શાળાઓમાં આ કાર્યક્રમ ચાલી રહ્યો છે. ૬૨ બે મહીને નક્કી કરેલા વિષયની પ્રવૃત્તિઓની તાલીમ આપ્યા બાદ મોબાઇલ વાન દ્વારા પ્રાથમિક શાળામાં બાળકોને પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ આપવામાં આવે છે.

દર્શક લોકગંગા પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત સાંકળી લેવાયેલ પ્રાથમિક શાળાઓમાં વર્ષ 2014 થી લઈને આજ સુધીમાં 127 જેટલી પ્રાથમિક શાળાઓમાં બાળકોને પ્રવૃત્તિ સાથે શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે. અને તેનાથી બાળકમાં રહેતી આંતરિક શક્તિઓને બહાર લાવવામાં આ પાંચ વર્ષનો પ્રોજેક્ટ ખુબ જ ઉપયોગી નીવડ્યો છે. અને 131407 જેટલા વિદ્યાર્થીઓને આ યોજનાનો લાભ મળેલ છે.

આ પ્રોજેક્ટમાં કરવામાં આવતી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપવાની શૈલીમાં બાળકો ખુબ જ રસપૂર્વક ભાગ લે છે. દરેક ઘોરણના વિદ્યાર્થીઓ આ પ્રવૃત્તિઓમાં જોડાવા ઉત્સુક હોય છે. ૬૨ બે-ત્રણ મહીને બદલાતી પ્રવૃત્તિ અને વિષયોના કારણે બાળકોના રસ-રુચિ જળવાઈ રહે છે. અને તેઓ હંમેશા નવા વિષયોનું પ્રવૃત્તિ દ્વારા જ્ઞાન મેળવવામાં રસ દાખવે છે. આ પ્રોજેક્ટમાં અલગ અલગ કોયડાઓથી માંડીને સાપસીડી કે અન્ય વિજ્ઞાન, ગણિત અને અંગ્રેજી જેવા કઠીન વિષયો ને ગમ્મત સાથે ભણાવતા હોવાથી બાળકો અને શિક્ષકોને રસ પડે છે. વિદ્યાર્થીઓ હંમેશા દર્શક લોકગંગાની મોબાઇલવાન જોતાની સાથે જ આનંદમાં આવી જાય છે. અને દરેક વિદ્યાર્થી પોતાના ઘોરણમાં પ્રવૃત્તિ કરવાનો આગ્રહ રાખે છે. સાથે સાથે શાળાના શિક્ષકો પણ આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગતની પ્રવૃત્તિ નિહાળીને તેમાં સક્રિય ભાગીદારી નોંધાવે છે. અને પોતે પણ આવી પ્રવૃત્તિમાં ભાગલે છે. અને તેઓ પણ તેમની શાળાની પસંગી માટે દર્શક લોક ગંગા પ્રોજેક્ટ નો આભાર માને છે.

આમ પાંચ વર્ષ દરમિયાન સંસ્થાની આસપાસનાં ગામડાની પ્રાથમિક શાળાઓએ આ પ્રોજેક્ટનો લાભ મેળવ્યો છે.

“મેં સાંભળ્યુભૂલાઈ ગયું!

મેં જોયુયાદ રહ્યું!

મેં જાતે કર્યુ ...સમજાઈ ગયું”!

આ ચીની કહેવત પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ દ્વારા કોઈપણ વિષય શીખવવામાં અને શીખવવામાં મજા આવે છે. તેનો જાત અનુભવ શીખવનાર અને શીખનારને આ પાંચવર્ષ દરમિયાન થયો.

એક વિષયની પ્રવૃત્તિઓ-રમતોનો ઉપયોગ અન્ય ઘોરણમાં અન્ય વિષયશિક્ષણમાં શિક્ષકો કરતા થયા છે.

➤ અન્ય શાળાના રસિક શિક્ષકો પણ આ પ્રવૃત્તિઓનો ઉપયોગ તેની શાળામાં કરતા થયા છે.

- ગ્રીઝશિબિરની પ્રવૃત્તિઓને કારણે બાળકો સાથે મૈત્રીનો નાતો બંધાયો. વાલીયો પણ આ પ્રવૃત્તિમાં સહભાગી બન્યા . નાસ્તો ભોજન વગેરેમાં....
 - ગ્રીઝશિબિરમાં એક ગામના બાળકો અન્ય ગામમાં જઈને પ્રવૃત્તિ કરવામાં સહભાગી બન્યા.
 - ગ્રીઝશિબિરને કારણે બાળકોમાં સંહારવૃત્તિ જન્ય તોફાનોનું પ્રમાણ ઘટ્યું. રચનાત્મક પ્રવૃત્તિમાં જોડાયા.
 - ગામના આગેવાનો, સરપંચ, વાલીઓએ આ પ્રવૃત્તિમાં રસ દાખલ્યો.
 - પાંચવર્ષ દરમિયાન કરવામાં આવેલી પ્રવૃત્તિઓ ભવિષ્યમાં કોઈને પણ (શિક્ષકો, વાલીયો, બાળકો, N.G.O.ના કાર્યકરો) ઉપયોગી થાય તે હેતુસર ચાર ભાગમાં પુસ્તકોના સંપુર્ત “મોજીલું શિક્ષણ”નું નિર્માણ થયું.
1. ભાષા શીખીએ
 2. વાચન, લેખન અને ગણન
 3. વિજ્ઞાન અને ગણિત
 4. રજાની મજા

લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રમાં મુકવામાં આવેલાં નિર્દર્શનો:-

લોકભારતી લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રમાં વિવિધ પ્રકારના વિજ્ઞાન, પર્યાવરણ, સૌર ઉર્જા ને લગતા મોડેલો ગોઠવવામાં આવેલા છે. જેમ કે.. સામુહિક શીફલર કુકર, પવનચક્કી, ઉચ્ચાશોષક કલરો, ગતિમાન પદાર્થ પર લાગતું બળ, પરિભૂમણ અને પરિકમણ, વક અરીસાનુમાં પ્રતિબિંબ, સાઈકલ પંપ, સુર્યકુકર, પેરાબોલિક સુર્યકુકર, સોલાર ડ્રાઇર, સોલાર વોટર હીટર, સોલાર સ્ટીલ, સોલાર પેનલ, વર્મિકમ્પોસ્ટ, વર્મિવોશ, બાયોગેસ પ્લાન્ટ, ફિલ્ટર વોટર સ્ટોરેજ ટેક, ગેસી ફાયર ઔષધબાગ, આધુનિક ઉર્જા યંત્ર વગેરે મોડેલો લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રના પરીસરમાં ગોઠવવામાં આવ્યાં છે. આ ઉપરાંત ભાવનગર જુનિયર સાયન્ટીસ્ટમાંથી વિવિધ પ્રકારનાં નવા મોડેલો પ્રયોગશાળામાં મુકવામાં આવ્યા છે. જે વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસક્રમના ભાગ રૂપે તેમજ જીવાતા જીવનમાં વણાયેલા વિજ્ઞાનને સમજવામાં ઉપયોગી બને છે.

હાલને ભેડું રમતાં રમતાં વિજ્ઞાન શીખીએ(પ્રયોગશાળા) તોડ-ફોડ-જોડ:-

લોકભારતી લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રની પ્રયોગશાળામાં વિવિધ નાના-મોટા પ્રયોગો ગોઠવવામાં આવેલા છે. જેમાં આસપાસની શાળાના વિદ્યાર્થીઓ પ્રયોગો કરવા માટે આવે છે અને તે પ્રયોગો વિદ્યાર્થીઓ જાતે કરે છે. વિવિધ શાળાઓ શૈક્ષણિક પ્રવાસ દરમિયાન લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રની મુલાકાત પણ લે છે અને અવનવા પ્રયોગો કરીને શીખે છે જેમાં તેઓ ખુબ જ આનંદની લાગણી અનુભવે છે.

ખાસ કરીને નકામી વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરીને વૈજ્ઞાનિક રમકડાં બનાવવા પ્રયોગમાં એ વસ્તુઓ વાપરવી અને રોજીંદા જીવનમાં વણાયેલા વિજ્ઞાનના સિદ્ધાંતોને સમજવા માટે વિદ્યાર્થીઓ અહીં જાતે પ્રયોગ કરીને શીખે છે અને તોડ-ફોડ-જોડ ની પ્રક્રિયા માંથી પસાર થાય છે.

આસપાસની પચાસેક શાળાના બાળકો-શિક્ષકો-વાલીઓ નિયમિત મુલાકાત લેતા થયા છે.

વિશેષ દિનોની ઉજવણી

સમાજમાં ધાર્મિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય તહેવારો જે ઉત્સાહથી નિયમિત રીતે ઉજવાય છે તેમ વૈજ્ઞાનિક દ્રષ્ટિકોણના વિકાસ અથે અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમોનો સહજ સંસ્કાર મળી રહે એ ભાવથી વિજ્ઞાન, પર્યાવરણ અને આરોગ્ય સંબંધી વિવિધ દિનોની ઉજવણી કરવામાં આવે છે.જેમ કે..

1. વિજ્ઞાનદિન - 28 ફેબ્રુઆરી.
2. ધરતીદિન - 22 એપ્રિલ.
3. સૂર્યદિન - 03 મે.
4. ટેકનોલોજી દે - 11 મે.
5. પર્યાવરનદિન - 05 જૂન.
6. હિરોશીમા દે - 06 ઓગસ્ટ.
7. ઓજોન દે - 16 સપ્ટેમ્બર.
8. વન્યપ્રાણી સપ્તાહ - 02 ઓક્ટોમ્બર થી 09 ઓક્ટોમ્બર.
9. વિશ્વ એઇડસ દિન - 01 ડિસેમ્બર.
10. વીજળી બચાવો દિન - 14 ડિસેમ્બર અને
11. વિશ્વવિખ્યાત વૈજ્ઞાનિકના જન્મ દિવસ વગેરે..

અંધશ્રદ્ધા અને વહેમ મુક્તિ કાર્યક્રમો

સમાજમાથી તમામ સ્તરે અંધશ્રદ્ધા અને વહેમ દૂર થાય અને વૈજ્ઞાનિક સમજણ વિકસે તે માટે નાટકીય રીતે રજૂઆત કરીને પપેટ શો દ્વારા, ડાયરા દ્વારા, નૃત્યનાટિકા દ્વારા કે વાત કરીને લક્ષ્યજીવની ઉમર અને ગ્રહણ શક્તિને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્યક્રમોનું આયોજન સ્થાનિક વિધાર્થીઓની સહાયથી કરીએ છીએ.

પર્યાવરણ આધારિત કાર્યક્રમો

કુદરત સાથેની સંવાદિત જીવન શૈલી વિકસે, કુદરતી શ્રોતોનું જતન અને સંવર્ધન થાય, ઇકોફેંડલી અભિગમ વિકસે અને પર્યાવરણના પ્રકૃતિક પરિવેશના નિજાનંદી અવલોકનથી જીવન સમૃદ્ધ કરવાના સંસ્કારોનું સિંચન કરતાં થાય તેવા કાર્યક્રમોનું આયોજન વિધાર્થીઓ,શિક્ષકો,સ્વૈચ્છીક સંસ્થાઓના કાર્યકરો, મહિલાઓ, ખેડૂતો અને આમ જાણતા માટે હાથ ધરાવવામાં આવે છે.

સાહિત્ય પ્રકાશન

સમાજના વિવિધ સ્તરોને જીવાતા જીવન સાથેનો વૈજ્ઞાનિક અનુબંધ પુરો પડતું અને વિધાર્થીઓના અભ્યાસક્રમોને વધારે સરળ, રસિક, સસ્તું અને જીવનલક્ષી બનાવતું પૂરક સાહિત્ય પ્રગટ કરવામાં આવી રહ્યું છે

રજાઓમાં મજા-વેકેશન વર્ક્ષોપ- ગીઝ શિબિર

લાંબી રજાઓમાં અને વેકેશન દરમિયા બાળકોને સમય પસાર કરવાનો પ્રશ્ન થતો હોય છે. સર્જનાત્મક વલણની કેળવણી થાય અને જ્ઞાન સાથે ગમ્મત થાય તેવી રસિક પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન પસંદગીની શાળાઓમાં સંપૂર્ણ વૈજ્ઞાનિક દાસ્તાવેજીઓની ઉત્સાહી શિક્ષકોની સહાયથી હાથ ધરાયું છે.

એનજી પાક

લોકભારતી લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્ર ખાતે GEDA ના વિશેષ માર્ગદર્શનથી કેન્દ્ર સરકારની ખાસ સહાયથી એનજીપાક ઊભો કરવામાં આવેલ છે. તેમાં મુકેલ બાયોગેસપ્લાન્ટ અને સૂર્યશક્તિથી ચાલતા અનેક સાધનોનું નિર્દર્શન સમાજના તમામ સ્તરના માટે કરવામાં આવ્યું છે. વિશેષ અભ્યાસ માટે પ્રદર્શન અને ફિલ્મ શોની વ્યવસ્થા સાથે વ્યવહારું સાધનોનું વહેચાન કરવામાં આવે છે.

જીવજગતનું વૈવિધ્ય (બાયો ડાઇવર્સિટી) માણવું-જાણવું

જીવતા ગ્રહ પૃથ્વી ઉપરની ચૈતન્યસભર જીવનસુષ્ઠિને ઓળખાવી, અવલોકવી, જાણવી અને માણવી એ અતિ રોમાંચક પ્રવૃત્તિ છે. લોકોને કુદરતે સર્જેલું જીવનજગતનું વૈવિધ્ય સમજવીને તેની ઉપગોગિતા તેમજ અનિવાર્યતા સાબિત કરાવીને ઇકોલોજિકલ બેલેન્સના કુદરતી કાયદા માટેની સભાનતા લાવવા રસિક કાર્યક્રમોનું આયોજન કરશે. બાળકો માટે કેન્દ્ર ઉપર રામેલ માછલી ઘર તથા વિવિધ પક્ષીઓના માળાઓનો સંગ્રહ ભારે આકર્ષણ જન્માવે છે. ફળ, ફુલ, પાન, દાણા, પીછા વગેરેની સંગ્રહ પોથીઓ વિધાર્થીઓ દ્વારા કરાવાય છે.

ઔષધબાગું

દિન પ્રતિદિન સામાન્ય માણસની રોગપ્રતિકારક શક્તિ ધરતી જાય છે અને મૌંધી એલોપથી દવાઓની આડઅસરો વધતી જાય ત્યારે વધારે નીરોગી જીવન જીવવા અને આપના વિસ્તારમાં જ ઉગતી ઔષધ વનસ્પતિઓનો પરિચય થાય અને તેનો ઉપયોગ કરવા તરફનું મનોવલણ કેળવાય તેવા અસરકારક શૈક્ષણિક કાર્યક્રમો સ્થાનિક વિધાર્થીઓની મદદથી જીવંત નિર્દર્શન - પ્રદર્શન દ્વારા કરવામાં આવે છે.

આકાશ દર્શન કાર્યક્રમ

વિવિધ પ્રકારના લક્ષજૂથો માટે કેન્દ્ર ઉપર અને જે તે સ્થળ ઉપર ખગોળને લગતાં પ્રદર્શનો, ફિલ્મસ, સ્લાઇડ્સ દર્શાવીને આકાશદર્શનના રસિક કાર્યક્રમો શ્રી હસમુખભાઈ દેવમુરારિની મદદથી યોજવામાં આવે છે. ગ્રહોની યુતિ અને વિવિધ પ્રકારના ગ્રહણો સમયે જિવંત કાર્યક્રમો અપાય છે.

લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રમાં યોજાયેલ વિવિધ તાલીમ:-વર્ષ -2018

લોકભારતી લોક વિજ્ઞાન કેન્દ્રમાં વિવિધ તાલીમ અને મીટિંગોનું આયોજન અને સંચાલન કરવામાં આવે છે. વર્ષ 2018 માં થયેલી વિવિધ તાલીમ અને મીટિંગો નીચે મુજબ છે.

ક્રમ	તારીખ	તાલીમ/મીટિંગનું નામ	તાલીમાર્થીઓ ની સંખ્યા	મુખ્ય મહેમાન
1.	09 થી 10/01/2018	દર્શક લોકગંગાતાલીમ વિષય:- performing arts	25	શ્રી પાર્થેશભાઈ પંડ્યા, શ્રી બિંદુબેન જાલા
2.	10 થી 11/03/2018	G.C.E.R.T. ગાંધીનગર	11	શ્રી ટી.એસ.જોષી, શ્રી હિરેનભાઈ પંડ્યા
3.	29 થી 30/03/2018	દર્શક લોકગંગાતાલીમ વિષય:- ગ્રિઝશિબિર કીટ	32	શ્રી પાર્થેશભાઈ પંડ્યા, શ્રી બિંદુબેન જાલા
4.	12 થી 13/06/2018	મહિલા સ્વરાજ	15	શ્રી ફેમીલા જે.હુનાણી
5.	19 થી 22/07/2018	બી.એડ તાલીમાર્થીઓ માટેની કાર્ય શિબિર	41	શ્રી અમૃતાબેન, શ્રી શીવાનીબેન
6.	31 થી 01/08/2018	દર્શક લોકગંગાતાલીમ વિષય:- વા.ગ.લે. કીટ	40	શ્રી પાર્થેશભાઈ પંડ્યા, શ્રી બિંદુબેન જાલા
7.	02 થી 03/08/2018	સૌરાષ્ટ્ર લોકશાળા સંઘતાલીમ રેલી સંગોષ્ઠી કાર્યક્રમ	34	શ્રી ડૉ.અરુણભાઈ દવે, શ્રી પાર્થેશભાઈ પંડ્યા
8.	06 થી 07/08/2018	કઠલાલ ડાયટ તાલીમાર્થી	51	શ્રી પાર્થેશભાઈ પંડ્યા, શ્રી શીવાનીબેન
9	30/8/2018	સ્વદિપ સંસ્થા રાજુલા	78	શ્રી કલ્યાણભાઈ શ્રી રાજુભાઈ ચાવડા
10	24 થી 25 11/2018	i.c.t કાર્યશાળા	80	શ્રી નવનીતભાઈ રાહોડ શ્રી અમિતભાઈ મજેઠીયા
11	12-12-2018 17-12-2018	મોજીલું વિજ્ઞાન કાર્યશાળા	238	લોકભારતી અધ્યાપન મંદિર F.Y B.R.S B.Ed

ક્રમ	મહિનો	લોકભારતી લોકવિજ્ઞાન કેન્દ્રની મુલાકાત નોંધ વર્ષ 2018				
		શાળાઓની સંખ્યા	વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા	શિક્ષકો	ઘેરૂતો/અન્ય વ્યક્તિઓ	કુલ સંખ્યા
1.	જાન્યુઆરી	15	1558	95	253	1906
2.	ફેબ્રુઆરી	11	133	53	60	246
3.	માર્ચ	10	127	33	60	220
4.	એપ્રિલ	04	154	27	53	234
5.	મૈ	08	57	26	30	113
6.	જુન	06	43	21	38	102
7.	જુલાઈ	02	243	17	56	316
8.	ઓગસ્ટ	14	880	74	60	1014
9.	સપ્ટેમ્બર	13	661	48	53	762
10.	એક્ટોબર	02	110	04	05	121
11.	નવેમ્બર	06	420	105	20	545
12.	ડિસેમ્બર	32	3800	100	150	4082
	કુલ					9661

વिज्ञान केन्द्रनी मुलाकाते आवेला महानुभावो.....

